

Posudek disertační práce

Radka Connelly Kohutová: *Digitální vyprávění s důrazem na interaktivní narativ*, Praha 2019. 213 s. Disertační práce (Ph.D.) Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut komunikačních studií a žurnalistiky. Katedra mediálních studií.

Školitel: Prof. PhDr. Jiří Kraus, DrSc.

Autorka disertační práce *Digitální vyprávění s důrazem na interaktivní narativ* předložila text, ve kterém usiluje o uchopení elektronické literatury v rámci studia nových médií a o rozvinutí vědeckého diskurzu o tomto typu literatury. V centru její pozornosti je především interaktivní narativ coby specifický žánr elektronické literatury, který detailně popisuje a analyzuje. Charakterizuje jej na základě srovnání s klasickým (tj. konvenčním) narativem. V závěrečné části práce R. Connelly Kohutová představuje výsledky svého výzkumu zaměřeného na čtenářskou recepci vybraných děl elektronické literatury s interaktivním narativem, čtenářského prožitku a očekávání mezi členy generace tzv. digitálních domorodců. „Zvoleným pojetím a zahrnutou analýzou recepcie elektronické literatury“, uvádí v úvodu své práce autorka, „usiluji o zaznamenání dobového stavu progresivně se měnícího oboru, na který by bylo možno dále navázat“ (s. 15).

Svou disertační práci R. Connelly Kohutová rozčlenila do šesti hlavních kapitol, které doplňují úvod a závěr. Podstatnou složkou práce je také rozsáhlý soupis použité literatury a přílohy. V první kapitole „O narativu“ (s. 10–28) autorka vymezuje pojem narativ a stručně nastiňuje jeho historické i současné pojetí. Opírá se především o koncepcie vzniklé v oblasti naratologie (T. Todorov, R. Barthes, D. Herman, M.-L. Ryanová), a to jak klasické, tak postklasické. Ocenit je třeba především autorčinu velmi dobrou znalost dějin naratologie, jednotlivých teorií i přístupů (např. strukturální a poststrukturální naratologie), stejně tak jako její výklad vzájemného komplikovaného vztahu pojmů příběh, vyprávění a narativ. Škoda, že autorka nevyužila více koncepcí soudobých kognitivních naratologů (např. D. Hermana, M. Turnera), kteří k narativu přistupují jako k obecnému rámci (matrici) našeho myšlení a vnímání skutečnosti. Vstupní autorčiny úvahy o tom, že naše myšlení je v podstatě příběhové, by se tak propojilo se stále aktuálními koncepcemi kognitivní naratologie.

Druhá kapitola má název „Terminologická poznámka k textu, interpretaci a intertextualitě“ (s. 29–41). Jde o důležitou část práce, v níž autorka přesně popisuje a funkčně charakterizuje klíčové pojmy: text, intertext, textualita, intertextualita atd. Text, respektive literární text, je chápán jako kohezní a koherentní jazykový útvar, který je nositelem estetické funkce a je chápán jako permanentně fixní (s. 31). Pojem intertextualita (zde je vysvětlován v širším kontextu mediálních studií a francouzské naratologie) je chápán jako vazba mezi texty (s. 40), jako specifická mezitextová souvislost. Zde je zarážející, že R. Connelly Kohutová má v tomto případě jen málo aktuální literaturu. Odkazuje sice na francouzské teoretiky (G. Genette, J. Kristeva aj.), zcela však opomíjí domácí zdroje, zvl. významné práce o problematice textu a textuality z pera D. Hodrové, M. Kubínové nebo M. Jankoviče (k tomu viz zvl. D. Hodrová a kol. ...*na okraji chaosu... Poetika literárního díla 20. století*, Praha: Torst 2001; viz také časopis *Česká literatura* 51, 2003, č. 3 – <http://www.ucl.cas.cz/edicee/antologie/literatura-jako-text-mezi-texty/67-literatura-jako-text-mezi-texty-i>). Již s ohledem na tyto původní a zcela

nové práce vyznívá také velmi nepatříčně odkazování a citace značně dobově poznamenané *Poetiky* Josefa Hrabáka z roku 1977 (pův. vyd. již 1973).

Třetí kapitola nazvaná „Nová média“ (s. 42–59) představuje přehledovou studii, tentokrát věnovanou problematice nových médií. V rámci ní autorka definovala koncept interaktivity, jehož podstatou je spolupráce čtenáře na podobě narativu jako takového, tj. na jeho formální i obsahové stránce. Jde o jistou formu komunikace, jejíž podobu určují: jak samotní účastníci komunikace, tak prostředky, které komunikaci umožňují. V případě elektronické literatury to jsou prostředky moderních technologií a médií (tj. počítač, internet, sociální sítě atd.). Z hlediska časového lze o nevratné remediaci mediálního prostoru, o zásadní proměně literární tvorby, ale také o celosvětové proměně knižního trhu a způsobu publikace literárních děl uvažovat zvláště od přelomu tisíciletí. Nová média zásadním způsobem proměnila samozřejmě i vztah autora a textu.

Ve čtvrté kapitole „Elektronická literatura“ (s. 60–86) R. Conelly Kohutová popisuje vznik a šíření nové, rozvíjející se kulturní formy digitálního umění, tzv. elektronické literatury, která umožňuje do jisté míry interferenci médií a žánrů. Velký prostor věnuje autorka práce přesnému vymezení pojmu elektronická literatura, ale také s tím úzce spojenému pojmu digitální vyprávění (literatura). R. Conelly Kohutová se ztotožňuje s pojímáním elektronické literatury jako užší kategorie digitálního umění, které „pro svoji tvorbu a existenci vyžaduje *digitální výpočetní proces (digital computation)* a v různé míře využívá atributů nových médií“ (s. 66). Souhrnně řečeno: elektronická literatura je literatura, která potřebuje pro to, aby udržela svou identitu, digitální technologii, ať síťovou či off-line. Digitální literatura jako taková je však mnohem širším pojmem, který zahrnuje jak různé formy zapojení technologie do literární tvorby, tak veškeré literární dění na internetu.

Zjevným jádrem disertační práce jsou kapitoly pátá a šestá. Pátá kapitola „Interaktivní narativ v elektronické literatuře“ (87–116) mapuje vznik, rozvoj a možné podoby interaktivního narativu, zvláště v počítačových hrách a ve filmu. Velmi zajímavá je analýza interaktivního narativu z naratologického hlediska (předmětem úvah je mj. konstrukce narativu, charakteristika prostředí, interakce fikčního a aktuálního světa), ale rovněž podoby nejrozličnějších modelů interaktivního narativu (s. 103–105). Zvláštní pozornost R. Conelly Kohutová věnovala otázce četby díla s literárním interaktivním narativem. Právě problematika četby stojí v pozadí jejího výzkumu recepce elektronické literatury s důrazem na literární interaktivní narativ u mladé generace. Postup a výsledky svého zkoumání představila v poslední kapitole své disertační práce (s. 117–159). Formou dotazníkového výzkumu zkoumala recepci a reakce na vybraná díla z oblasti elektronické literatury (s. 123). Vlastní šetření se uskutečnilo v letech 2010 a 2011, zapojeno do něj bylo 70 respondentů (31 chlapců, 39 dívek) ve věku 14–24 let, a to jak u nás, tak v zahraničí. Výsledky svého výzkumu R. Conelly Kohutová řádně komentovala a interpretovala, data představila také v sérii názorných schémat a tabulek.

Z výsledků pozorování i dotazníků autorce výzkumu vyplynulo, že 1. forma prezentace literatury na obrazovce počítače/notebooku není namnoze vnímána problematicky; 2. elektronická literatura je specifickou uměleckou formou; 3. četba elektronické literatury se odlišuje od klasické („papírové“) formy literatury; 4. interaktivita by měla narativ doplňovat, nikoli jej potlačovat atd. Zajímavé je zjištění, že většina mladých lidí, kteří se účastnili výzkumu, část svého času stále věnují četbě „papírové“ literatury. Výsledky šetření jsou tak

zjevně v rozporu s obecně proklamovaným tvrzením, že mladí lidé nečtou – jak poznamenává sama autorka (s. 165).

V závěru své disertační práce R. Conelly Kohutová konstatuje (s. 160–170), že elektronická literatura je neopominutelnou součástí literárního diskurzu, nepředstavuje však prozatím její dominantní část. Doslova říká, že je „spíše okrajovou záležitostí a je možné, že u této pozice zůstane“ (s. 163). Pro další vývoj elektronické literatury a literárního interaktivního narativu je dle ní zásadní především čtenářská reflexe. Tu nelze v žádném případě redukovat na čísla, procesy a interakce, přesto je jasné, že proces čtení doznal a doznává v souvislosti s rozvojem nových technologií a médií podstatnou proměnu. Celkové vyznění práce je jasné: změnou prochází nejen způsob podání narativů, tedy to, co je čtené, ale také to, jakým způsobem čteme.

K disertační práci JUDr. PhDr. Radky Conelly Kohutové si dovoluji učinit pět obecnějších poznámek:

1. Ústřední pojmy disertační práce jsou čtyři: elektronická literatura, text, narativ a interaktivní narativ. Zvláště ten poslední je hlavním bodem všech úvah R. Conelly Kohutové. V jejím pojetí jde o specifickou formu narativu, která přesahuje verbální artefakt. Otevírá nové možnosti práce s textem, umožňuje pronikat do textu novými způsoby, objevovat jeho možnosti a další souvislosti. Samotná příběhová složka narativu není většinou lineární a definitivní. Příklady, se kterými autorka pracuje, jsou všechny zahraničního původu, ani jeden nepochází z domácího (kulturního/literárního) prostředí. Většina z nich má blízko nebo se přímo inspiruje narativy počítačových her. Podstatné pro porozumění narativu tohoto typu a jeho konstrukci je jednak stanovení role a funkce aktivit čtenáře, jednak vymezení toho, zda jde o narativ, potažmo text, konečný nebo nekonečný. To je ovšem jen jedna stránka věci, které se více či méně otevřeně věnuje ve své disertační práci i R. Conelly Kohutová. Současný vývoj nových technologií a digitálních médií ukazuje, že rozvoj elektronické literatury je mnohem rychlejší a dynamičtější, než jsme ještě před několika lety předpokládali. Samozřejmě to má také vliv na pojetí a definování toho, co lze označit za tzv. interaktivní narativ. Jak uvádí česká literární historička K. Piorecká „Digitální média vpadla do událostí psaní až do té míry, že specializované servery a sociální sítě sloučily prostor pro psaní a publikování“ (srov. K. Piorecká: Text v hmotném světě. Událost psaní a česká literární kultura, *Česká literatura* 63, 2015, č. 6, s. 860–880). To samozřejmě vedlo ke vzniku nejrůznějších literárních experimentů, např. zapojování čtenářů do vývoje narativu/textu (viz S. King a jeho projekt *The Plant*). Jiným příkladem může být vznik „digirománu“ (v našem prostředí např. *Blogový román*, který inicioval M. Viewegh a do kterého byli zapojeni i čtenáři, *HyperHomer* od Petra Stradického, Mesto.html Markéty Baňkové – viz bankova.cz/mesto aj.).
2. V závěru disertační práce R. Conelly Kohutové můžeme číst: „Zda elektronická literatura zůstane pouze okrajovou, experimentální formou nebo dojde k jejímu rozšíření, zůstává otázkou. Její vývoj mají, ve velké míře, ve svých rukou samotní autoři“ (s. 165). S tímto konstatováním lze samozřejmě plně souhlasit. Zde je vhodné

připomenout, že počet autorů elektronické literatury se v posledních letech mnohonásobně zvýšil. Hlavní vliv na tom má rozvoj sociálních sítí, ale také nejrůznějších blogů. Řada z nich je specializovaných – na poezii nebo prózu (viz např. K. Piorecký: *Česká literatura a nová média*, Praha: Academia 2016). O tom, že elektronická literatura není v žádném případě okrajovou nebo pouze experimentální formou literatury, svědčí např. v našem prostředí i pořádání ankety Blogger a Bloggerka roku – již od roku 2012. Blog roku oceňuje také Magnesia Litera.

3. Důležitou součástí disertační práce R. Conelly Kohutové byl její samostatný výzkum recepce a reakce na vybraná díla z oblasti elektronické literatury. Tento výzkum je samozřejmě velmi zajímavý, je však otázkou, zda je v kontextu současného stavu nových technologií, médií, ale i samotné elektronické literatury, aktuální. Vlastní výzkum R. Conelly Kohutová začala plánovat v době své zahraniční stáže v letech 2009 a 2010. V roce 2010 výzkum také začal. Od té doby se samozřejmě situace v oblasti elektronické literatury zásadně změnila (viz poznámka č. 1). Podstatný je nejen rozvoj nejrůznějších podob elektronické literatury, ale rovněž proměna způsobů a možností čtení elektronických textů (např. v tabletech, v ipadech, v tzv. chytrých telefonech atd.).
4. Drobnou poznámku je třeba učinit i ke zjištění, že uživatelé internetu/čtenáři elektronické literatury často čtou „papírové“ texty. Je to jistě potěšitelné zjištění, bohužel výzkum neprováděný u 70 respondentů, jako to bylo v případě R. Conelly Kohutové, ale na celostátní úrovni, ukazuje něco jiného. Podíl uživatelů internetu a čtenářů elektronické literatury stoupá každým rokem (roste zvl. počet čtenářů krátkých textů/zpráv). K problematice výzkumu čtenářů a čtenářství viz např. J. Trávníček: *Česká čtenářská republika. Generace – fenomény – životopisy*, Brno: Host 2017; J. Trávníček: *Překnížkováno. Co čteme a kupujeme (2013)*, Brno – Praha: Host – Národní knihovna 2014; J. Trávníček: *Čtenáři a internauti. Obyvatelé České republiky a jejich vztah ke knize (2010)*, Brno – Praha: Host – Národní knihovna 2011.
5. Jedním ze záměrů disertační práce bylo přispět k rozvoji vědeckého diskurzu o elektronické literatuře. Jsem přesvědčen, že autorce se to zcela jistě podařilo, přesto mne zarazí opomíjení původních domácích zdrojů a dosavadní domácí diskuse o nových médiích a elektronické literatuře. Řadu věcí a problémů, které se R. Conelly Kohutová snaží ve své studii představit a vysvětlit, bylo již několikrát vysvětleno a komentováno jinými českými literárními vědci, naratology a literárními historiky. Jednu z klíčových prací ke zkoumanému tématu jsem již uvedl: K. Piorecký: *Česká literatura a nová média*, Praha: Academia 2016. Doplnit lze však celou řadu dalších studií, rozhovorů a komentářů. Výběrově: L. Pořízková – M. Navrátilová: *Literární a knižní kultura v digitálním věku*, Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, 2015; K. Piorecká: *Psaní na dotek. Materialita textu a proces psaní v české literární kultuře 1885–1989*, Praha: Academia 2016; K. Piorecký: Kde začíná současnost. O současné české poezii. *Tvar: Literární obydleník* 19, 2008, č. 20, s. 2; týž: Proměny čtenářství v procesu remediace. *Česká literatura* 58, 2010, č. 4, s. 519–540 atd.

Přes některé uvedené poznámky a drobné výhrady se domnívám, že disertační práce JUDr. PhDr. Radky Conelly Kohutové představuje promyšlenou, logicky uspořádanou, jasně formulovanou a stylisticky dobře napsanou studii. Velmi oceňuji především autorčin široký vhled do dané problematiky, způsob práce se zkoumaným materiálem i originální zpracování vlastního výzkumu.

Posuzovaná disertační práce je doplněna kvalitním poznámkovým aparátem a také bohatým soupisem sekundární literatury, který je veden v souladu s platnými normami. Na závěr konstatuji, že disertační práce JUDr. PhDr. Radky Conelly Kohutové *Digitální vyprávění s důrazem na interaktivní narativ* splňuje požadavky standardně kladené na doktorské disertační práce v rámci Univerzity Karlovy v Praze. **K obhajobě ji proto doporučuji.**

Posudek vypracoval:

doc. PhDr. Ondřej Sládek, Ph.D.
Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.

V Brně, 25. května 2019

doc. PhDr. Ondřej Sládek, Ph.D.
Ústav pro českou literaturu AV ČR, v. v. i.
Květná 8, 603 00 Brno
e-mail: sladek@ucl.cas.cz